

Innhold

Del 1 Sykepleiens grunnlag

1 Sykepleiefagets signatur	23
Edith Roth Gjevjon, Inger Margrethe Holter og Suzie Kim	
Sykepleiefagets sentrale bestanddeler.....	24
<i>Mennesket</i>	26
<i>Helse</i>	31
<i>Miljø</i>	34
<i>Sykepleieutøvelsen</i>	34
Kunnskap – sykepleiefagets kunnskapsfilosofiske grunnlag.....	40
<i>Sykepleiefagets vitenskapsfilosofiske dimensjoner og kunnskapsområder</i>	41
Oppsummering.....	45
Referanser	45
2 Sykepleie – profesjon og fag	48
Gunilla Borglin og Edith Roth Gjevjon	
Fra pleie til sykepleie	48
Profesjonell, autorisert sykepleie	53
<i>Profesjonen og samfunnsmandatet</i>	55
Forsvarlig sykepleie.....	57
Standarder for sykepleie.....	61
<i>Personsentrert sykepleie</i>	61
<i>Kunnskapsbasert sykepleie</i>	62
<i>Samhandling i team</i>	64
<i>Informatikk og teknologi</i>	65
<i>Forbedrings- og kvalitetsarbeid</i>	66
<i>Sikker sykepleie</i>	68
Profesjonelle og faglige utfordringer.....	71
Oppsummering.....	75
Referanser	76

3 Å være pasient og pårørende	81
Ann Kristin Bjørnnes og Ellen Karine Grov	
Å bli pasient og hjelpetregende	81
Å gi og motta helsehjelp ved funksjonssvikt	82
Å navigere i helse- og omsorgstjenesten	83
Å håndtere tap og alvorlig sykdom	84
Å være pårørende til en hjelpetregende pasient.....	85
Å møte pasienten i helsetjenesten.....	87
<i>Pasientens kompetanse i å kommunisere med helsepersonell</i>	88
<i>Kommunikasjon er mer enn samtale</i>	88
<i>Å arbeide kunnskapsbasert i møte med pasienter og pårørende</i>	89
<i>Helhetlige pasientforløp</i>	90
Oppsummering.....	90
Referanser	91
4 Personsentrert sykepleie	94
Kirsti Skovdahl	
Personsentrert sykepleie som verdiforankring og tilnærming.....	95
<i>Betydningen av personsentrert tilnærming</i>	95
<i>Utviklingen av personsentrert tilnærming</i>	95
<i>Filosofisk og teoretisk forankring</i>	99
<i>Personsentrert sykepleie som etisk tilnærming</i>	100
<i>Anerkjennelse og likeverdighet</i>	101
<i>Personens historie</i>	102
<i>Sykepleieprosessen i samhandling</i>	102
Personsentrerte rammeverk	103
<i>Eksempler på personsentrerte rammeverk</i>	103
<i>Rammebetingelser for personsentrert sykepleie</i>	105
<i>Personsentrert kultur</i>	106
<i>Personsentrert tilnærming i et globalt og nasjonalt perspektiv</i>	107
Personsentrert tilnærming i eldreomsorg og demensomsorg.....	107
<i>Overføringsverdi til andre kontekster</i>	112
Kunnskapsfronten.....	112
Oppsummering.....	113
Referanser	114
5 Profesjonell omsorg og faglig skjønn	119
Herdis Alvsvåg	
Omsorg og skjønn i dagliglivet	119
<i>Å bry seg om</i>	120
<i>Å utøve skjønn</i>	121
Omsorg og skjønn i profesjonelle sammenhenger	123
<i>Profesjonell omsorg forener flere dimensjoner</i>	123
<i>Profesjonell omsorg og faglig skjønn formidler personsentrert profesjonalitet</i>	125
<i>Profesjonell omsorg respekterer urørlighetssoner</i>	126
<i>Noen ganger trengs svak paternalisme</i>	127

<i>Profesjonelle har et bevegelig forhold til regler og standarder</i>	128
<i>Betydningen av intuisjon og innfall</i>	130
<i>Betydningen av refleksjon</i>	130
Hva forutsetter profesjonalitet?.....	132
<i>Enkel eller kvalifisert praktisk kunnskap?</i>	132
<i>Oppheve eller bevare spenning mellom teori og praksis?</i>	132
<i>Ulike kunnskapsformer</i>	133
<i>Faglig skjønn: klokskap og riktig bedømmelse</i>	134
Profesjonell omsorg og faglig skjønn – avhengighet, sårbarhet og makt.....	135
Oppsummering.....	136
Referanser	136
6 Kunnskapsbasert sykepleie	139
Birgitte Graverholt, Gro Jamtvedt og Monica W. Nortvedt	
Hvor kom det fra, og hvor er vi nå?	141
Hvilke kilder til kunnskap inngår i kunnskapsbasert praksis?	141
<i>Forskningsbasert kunnskap</i>	142
<i>Systematiske oversikter – bærebjelken i kunnskapsbasert praksis</i>	143
<i>Erfaringsbasert kunnskap</i>	144
<i>Bruerkunnskap</i>	145
<i>Kontekst</i>	145
Å arbeide kunnskapsbasert er å sette modellen sammen.....	146
<i>Prosessen å jobbe kunnskapsbasert – inndelt i trinn</i>	146
Hvorfor trenger sykepleiefaget forskning?.....	147
Hva er kunnskapsbasert sykepleie i praksis?.....	150
<i>Helsebiblioteket – det viktigste startstedet for å finne forskning og mer</i>	151
<i>Kunnskapspyramiden – veiviser til oppsummert forskning</i>	151
<i>Retningslinjer og fagprosedyrer som beslutningsstøtteverktøy</i>	152
<i>Hvordan kan du bidra til en kunnskapsbasert helsetjeneste?</i>	153
Oppsummering.....	154
Referanser	155
7 Karakteristika ved sykepleiepraksis	
– sykepleierens møte med ulike typer situasjoner	158
Marit Kirkevold	
Akutte situasjoner	161
Uavklarte og ustabile situasjoner.....	162
Stabile, avklarte situasjoner	165
Helsevurderende og/eller helsefremmende situasjoner	168
Oppsummering.....	171
Referanser	171

8 Dokumentasjon av sykepleie – grunnlag, struktur, innhold og terminologi	175
Mariann Fossum og Lene Baagøe Laukvik	
Pasientjournalen	175
<i>Pasientens rolle og rettigheter</i>	178
<i>Individuell plan</i>	178
<i>Kvalitet i dokumentasjon av sykepleie</i>	179
Sykepleiefunksjonen og dokumentasjon	180
<i>Dokumentasjonsprosessen</i>	180
<i>VIPS-modellen for dokumentasjon og planlegging</i>	183
<i>Sykepleieplanen</i>	185
<i>Veiledende sykepleieplaner</i>	186
Digitalisering	190
<i>Elektronisk pasientjournal</i>	191
<i>Terminologi og strukturert dokumentasjon av sykepleie</i>	193
<i>Klassifikasjonssystemer</i>	195
Oppsummering	196
Referanser	196
9 Etikk i sykepleien	200
Lillian Lillemoen og Anne Kari Tolo Heggstad	
Etisk kompetanse	201
Etisk problem	204
<i>Eksempler på etiske problemstillinger</i>	204
Vurdering av samtykkekompetanse	209
Livets slutt og retten til medbestemmelse	210
<i>Forhåndssamtaler</i>	211
Prioriterings spørsmål, en etisk utfordring	213
<i>Prioriteringer på ulike nivåer</i>	214
<i>Hvordan skal prioriteringskriteriene anvendes i praksis?</i>	215
<i>Faglig forsvarlig og omsorgsfull hjelp</i>	218
Etikkteori	221
<i>Etikkteori som argumentasjon i sykepleiepraksis</i>	222
<i>Fire-prinsippers etikk</i>	223
<i>Argumentasjonsformer i etikk</i>	224
<i>Etikkteori som analyse- og drøftingsverktøy</i>	226
Etisk refleksjonsmodell	227
<i>Hva er det etiske problemet?</i>	228
<i>Helhetsvurdering</i>	232
Møteplasser for etisk refleksjon	233
<i>Etiske refleksjonsgrupper</i>	233
<i>Kliniske etikkomiteer/etikkråd</i>	234
Oppsummering	235
Referanser	236

10 Innhold

10 Kommunikasjon og samhandling	240
Lena Günterberg Heyn	
Kommunikasjonens betydning for utøvelse av sykepleie	240
Hva er kommunikasjon?	241
<i>Hvordan blir vi gode til å kommunisere?</i>	244
<i>Hva vet vi om kommunikasjonen mellom sykepleier og pasient?</i>	246
Kommunikasjonsteorier	247
<i>Interaksjonsteorier</i>	248
Kommunikasjonsferdigheter	252
<i>Pasientperspektivet</i>	252
<i>Aktiv lytting</i>	254
<i>Å vise empati</i>	255
Intervensjoner for å bedre kommunikasjonen	259
Kommunikasjon med pårørende	260
<i>Barn som pårørende</i>	261
Kommunikasjon innen helseteamet	262
Flerkulturell kommunikasjon	263
Nonverbal kommunikasjon	264
Å forholde seg til sinne	266
Kommunikasjon med eldre personer	267
<i>Spesielle utfordringer i kommunikasjon med personer med demens</i>	269
Oppsummering	271
Referanser	272

Del 2 Pasientens grunnleggende behov

11 Respirasjon	279
Dag-Gunnar Stubberud	
Respirasjonssvikt	280
Noen aktuelle definisjoner for vurdering av respiratorisk status	281
Faktorer som kan påvirke respirasjonen	283
Kartlegging av respirasjonen	287
<i>Direkte metoder for kartlegging av pasientens respirasjon</i>	289
<i>Indirekte metoder for kartlegging av pasientens respirasjon</i>	297
Å bruke ABCDE-prinsippene og skåringsverktøy	300
Prioriterte tiltak ved svikt i respirasjonen	302
<i>Opprettholde frie luftveier</i>	303
<i>Mobilisering av ekspektorat</i>	306
<i>Leiring og mobilisering av pasienten</i>	307
<i>Administrering av oksygenbehandling</i>	310
<i>Forebygging av atelektase</i>	312
<i>Ventilasjonsstøtte med ikke-invasiv overtrykksventilering</i>	314
<i>Å administrere forordnet legemiddelbehandling</i>	317

Å redusere opplevelsen av angst og utrygghet	317
Å ivareta pasientens behov for velvære	319
Oppsummering	320
Referanser	321
12 Sirkulasjon	325
Dag-Gunnar Stubberud	
Sirkulasjonssvikt	326
Faktorer som kan påvirke sirkulasjonen	327
Kartlegging av sirkulasjonen	335
Opplevelse av dyspné, smerter og ubehag	336
Puls og blodtrykk	338
Diurese	346
Væske- og elektrolyttbalansen	347
Blødninger	349
Respirasjon	350
Bevissthet og mental status	351
Kroppstemperatur	352
Hjertets elektriske aktivitet	352
Syre-base-balansen	353
Perifer arteriell sykdom	354
Venøs insuffisiens	355
Ødemer	356
Prioriterte tiltak ved svikt i sirkulasjonen	357
Tiltak ved forstyrrelser i kroppens væske- og elektrolyttbalanse	357
Tiltak ved blødning	361
Tiltak ved sirkulatorisk sjokk	363
Forebygging av hjerte- og karsykdom	365
Oppsummering	369
Referanser	369
13 Bevissthet	374
Dag-Gunnar Stubberud	
Bevissthetsforstyrrelser	375
Endringer i bevissthetsnivået	375
Endringer i bevissthetsinnholdet	376
Faktorer som kan påvirke bevisstheten	377
Kartlegging av bevisstheten	384
Bevissthetsnivå	384
Bevissthetsinnhold	386
Blodsukker (blodglukose)	387
Intrakranielt trykk	387
Symptomer og tegn på delirium	388
Prioriterte tiltak for å opprettholde normal bevissthet	391
Tiltak ved besvimelse	391
Tiltak ved hypo- og hyperglykemi	392

<i>Forebygge forhøyet ICP</i>	392
<i>Forebygge og behandle delirium</i>	392
Oppsummering	395
Referanser	395
14 Temperaturregulering	399
Dag-Gunnar Stubberud	
Kroppens temperaturregulering	399
Forhøyet kroppstemperatur	401
<i>Feber</i>	401
<i>Hypertermi</i>	404
Redusert kroppstemperatur	404
<i>Kroppens reaksjoner på hypotermi</i>	405
Kartlegging av kroppstemperaturen	406
<i>Måling av kroppens kjernetemperatur</i>	407
<i>Observasjon og palpasjon av huden</i>	408
<i>Kartlegging av respirasjonen og sirkulasjonen</i>	409
<i>Kartlegging av bevisstheten</i>	409
<i>Vurdering av allmenntilstanden</i>	410
Prioriterte tiltak ved forhøyet kroppstemperatur	410
<i>Ikke-medikamentelle tiltak for å senke kroppstemperaturen</i>	411
<i>Medikamentelle tiltak ved feber</i>	412
<i>Førstehjelp ved hypertermi</i>	413
<i>Ivaretagelse av pasientens behov for velvære</i>	413
<i>Tiltak ved feberkramper hos barn</i>	414
Prioriterte tiltak ved redusert kroppstemperatur	414
Oppsummering	415
<i>Kartlegging av kroppstemperaturen</i>	415
<i>Prioriterte tiltak ved forhøyet kroppstemperatur</i>	415
<i>Prioriterte tiltak ved redusert kroppstemperatur</i>	416
Referanser	416
15 Ernæring	418
Ellisiv Lærum-Onsager og Asta Bye	
Ernæring som fysiologisk behov	420
<i>Matens bestanddeler og næringsstoffenes metabolisme</i>	420
Behovet for væske	434
<i>Væskebalanse</i>	434
<i>Vurdering av væskebalanse</i>	436
Ernæring til ulike grupper	439
<i>Barn og ungdom</i>	439
<i>Gravide</i>	442
<i>Eldre</i>	443
<i>Personer med innvandrerbakgrunn</i>	444
Observasjoner og faglig vurdering av ernæringsstatus	446
<i>Antropometriske målinger</i>	446

Ernæringscreenings- og vurderingsskjemaer	449
Sykepleieanamnese – ernæringsstatus.....	452
Kostanamnese	452
Sykdomshistorie (medisinsk anamnese)	454
Sosialanamnese.....	454
Kliniske undersøkelser.....	455
Biokjemiske målinger	455
Ubalanse i energiinntaket.....	457
Overernæring.....	457
Underernæring	459
Individrettede tiltak for å behandle og forebygge underernæring	464
Måltidssituasjonen.....	465
Eliminering av støy og uro	465
Tilrettelagt hjelp ut fra pasientens behov	466
Matens utseende og utformingen av spiserommet.....	466
Normal, tilpasset og beriket kost	467
Enteral ernæring	470
Forebygging av komplikasjoner til enteral ernæring.....	474
Parenteral ernæring	476
Forebygging av komplikasjoner til parenteral ernæring	477
Ernæringsbehandling i livets slutfase.....	479
Oppsummering.....	481
Referanser	482
16 Eliminasjon – urinlating	490
Elisabeth Solheim	
Naturlig urinlating	491
Øvre og nedre urinveier	491
Urinlatingprosessen	492
Faktorer som kan påvirke blæretømmingen.....	492
Sykepleie ved urinlatingsproblemer.....	497
Tiltak for å sikre god blæretømming.....	497
Urinlating i seng.....	499
Leiring ved urinlating i seng.....	499
Bekken, spissbekken og urinflaske.....	500
Håndvask og intimhygiene ved urinlating i seng	501
Observasjon av urin	501
Prøvetakning og analyse av urin	503
Mikrobiologisk analyse av urin	505
Klinisk undersøkelse av pasienter med lidelser i urinveiene	506
Blæreskanning	506
Urinveisinfeksjon.....	507
Helsetjenesteassosierte urinveisinfeksjoner.....	508
Urininkontinens	508
Ulike typer urininkontinens	509
Konsekvenser av urininkontinens.....	512

<i>Sykepleie ved urininkontinens</i>	513
Urinretensjon.....	518
<i>Ulike former for urinretensjon</i>	519
<i>Sykepleie ved urinretensjon</i>	519
Kateterisering.....	520
<i>Intermitterende kateterisering (IK)</i>	520
<i>Permanent kateterisering (KAD)</i>	523
<i>Suprapubisk kateterisering (SPK)</i>	526
Oppsummering.....	527
Referanser	528
17 Eliminasjon – avføring	532
Lene Elisabeth Blekken og Susan Saga	
Tarmhelse og normal defekasjon.....	533
Systematisk datasamling og vurdering av tarmhelse	539
<i>Pasientsamtalen</i>	540
<i>Den kliniske undersøkelsen</i>	542
Sykepleiediagnoser, mål og tiltak.....	552
<i>Obstipasjon / risiko for obstipasjon</i>	555
<i>Diaré</i>	557
<i>Avføringsinkontinens / risiko for avføringsinkontinens</i>	559
<i>Tiltak ved defekasjonsproblemer</i>	561
<i>Rengjøring og stell av perineum og området rundt</i>	565
Kostråd og legemidler.....	566
<i>Kostråd og legemidler ved obstipasjon</i>	566
<i>Kostråd og legemidler ved diaré</i>	567
<i>Kostråd og legemidler ved avføringsinkontinens</i>	568
Oppsummering.....	570
Referanser	570
18 Hud og vev	576
Solrun G. Holm, Trude Anita Hartviksen, Berit Mosseng Sjølie og Rita Solbakken	
Hudkvalitet.....	576
Å styrke kroppens motstandskraft.....	577
Å forebygge skade.....	578
<i>Sengeleiets komplikasjoner</i>	578
<i>Tap av muskelmasse og funksjon</i>	578
Trykksår	579
<i>Vurdering av risiko for trykksår</i>	579
<i>Kategorisering av trykksår</i>	581
<i>Trykksårvurdering</i>	582
<i>Aktuelle tiltak for å forebygge utvikling av trykksår</i>	583
Fuktskadet hud.....	585
Hudrifter og hudavskrapning	586
Klinisk observasjon og vurdering av hud og vev	588
<i>Anamnese hud og vev</i>	588

<i>Inspeksjon og observasjon av huden</i>	589
<i>Inspeksjon av nese, munn og svelg</i>	591
Ivaretagelse av hud og vev	593
<i>God hygiene</i>	593
<i>Personsentrert tilnærming</i>	594
Kroppsvask i sykepleien	595
<i>Kroppspanelse som aktivitet</i>	597
<i>Inspeksjon av hår, negler, øyne og ører</i>	600
<i>Badets design og innredning</i>	601
<i>Å motvirke fysisk og psykisk stress</i>	602
<i>Personsentrert omsorg ved psykisk eller kognitiv funksjonsnedsettelse</i>	603
<i>Å endre praksis</i>	604
<i>Praktiske råd</i>	606
Oppsummering.....	610
Referanser	611
19 Fysisk aktivitet og hvile	616
Pernille Lunde og Ellisiv Lærum-Onsager	
Sentrale begreper knyttet til aktivitet og hvile.....	617
Fysisk aktivitet – et multidimensjonalt konstrukt	619
<i>Intensitet</i>	619
<i>Varighet, frekvens og dose</i>	621
Fysisk aktivitet som fysiologisk behov.....	622
<i>Akutte effekter av fysisk aktivitet</i>	622
<i>Langvarige effekter av fysisk aktivitet</i>	623
<i>Ulemper ved fysisk aktivitet og kontraindikasjoner</i>	625
Anbefalinger om fysisk aktivitet til ulike grupper.....	626
Observasjon og vurdering av fysisk funksjon	629
<i>Dagliglivets aktiviteter</i>	629
<i>Kapasitet</i>	630
<i>Tester for fysisk funksjon</i>	633
Trening som behandling	640
<i>Ulike treningsformer</i>	641
<i>Trening og psykiske lidelser</i>	642
<i>Trening til pasienter som mottar kreftbehandling</i>	645
<i>Trening og hjertesykdom</i>	646
<i>Trening til pasienter med lungesykdom</i>	648
Oppsummering.....	649
Referanser	650
20 Søvn	657
Siri Waage og Linda Nilsen Bakken	
Normal søvn og søvnfaser	658
Søvnstadier og søvnssyklus	659
Søvnregulering.....	662
Søvnbehov.....	664

Søvn gjennom livet – normale forandringer og aldersmessige utfordringer	665
<i>Spedbarn og småbarn</i>	665
<i>Ungdom</i>	666
<i>Unge voksne</i>	667
<i>Eldre</i>	667
Søvnhygiene	670
Kartlegging av søvn og tiltak – viktige sykepleieroppgaver	672
Søvn i sykehus og institusjon	673
Søvnproblemer og søvn sykdommer	675
Måling av søvn	679
Oppsummering	681
Referanser	682
21 Seksualitet	687
Tone Størseth Moksnes og Marko Stojiljkovic	
Seksualitet og seksuell helse	688
<i>Funksjon og motivasjon</i>	689
<i>Seksualitet i et helseperspektiv</i>	690
<i>Seksuelle rettigheter</i>	691
<i>Seksuelle problemer og dysfunksjoner</i>	692
Profesjonalitet og egne holdninger	694
<i>Om ulike forståelser av seksualitet</i>	697
Seksualitet og funksjonsnedsettelse, alderdom og sykdom	698
<i>Seksualitet og funksjonsnedsettelse</i>	698
<i>Seksualitet i alderdommen</i>	699
<i>Ulike sykdommer og seksualitet</i>	700
<i>Seksualitet og legemidler</i>	704
<i>Tverrfaglig perspektiv</i>	705
Betydningen av en personsentrert tilnærming	706
<i>PLISSIT-modellen</i>	708
<i>BETTER-modellen – et samtaleverktøy</i>	710
Oppsummering	710
Referanser	712
22 Menneskets psykososiale behov	715
Siren Eriksen	
Psykososiale behov	718
Psykososial helse	721
<i>Sosiale relasjoner</i>	722
Når de psykososiale rammene utfordres eller endres	723
<i>Utfordrende sosiale relasjoner</i>	724
<i>Fra sjenanse til sosial angst</i>	725
<i>Kognitiv svikt og demens</i>	726
Å ivareta pasientens psykososiale behov	727
<i>Sykepleierens perspektiv</i>	727
<i>Personsentrert sykepleie</i>	728

<i>Relasjonen mellom pasient og sykepleier</i>	729
<i>Psykososiale tiltak</i>	730
<i>Psykososiale intervensjoner</i>	733
Oppsummering	734
Referanser	735
23 Åndelige og eksistensielle behov	740
Linda Rykkje	
Åndelig omsorg – en utfordrende og viktig sykepleieoppgave	740
<i>Kapittelets innhold</i>	741
Hvorfor åndelig omsorg er en sykepleieroppgave	741
Hva åndelighet og åndelig omsorg kan innebære	742
<i>Modell for åndelighet</i>	743
Generell åndelig omsorg	748
Spesiell åndelig omsorg	749
<i>Eksempel på religiøs omsorg</i>	750
<i>Eksempel på eksistensiell omsorg</i>	751
<i>Eksempler fra klinisk sykepleie</i>	752
Sykepleiedokumentasjon av åndelig omsorg	753
Å utøve åndelig omsorg	754
Oppsummering	757
Referanser	757

Del 3 Kliniske situasjoner

24 Hygiene og smittevern	763
Jörn Klein	
Hygiene vs. smittevern	763
Kort om hygienens historie i vestlig medisin og sykepleie	764
Hygiene- og smittevernrutiner	767
<i>Infeksjonskontrollprogram</i>	768
<i>Kvalitetskontroll av smittevernet</i>	769
Smittekjede og smitterisiko	770
<i>Smittekjeden</i>	771
<i>Smittestoff</i>	771
<i>Smittekilde og utgangsport</i>	772
<i>Smitteveier</i>	773
<i>Inngangsport</i>	775
<i>Smittemottaker</i>	775
<i>Risikofaktorer for smitte</i>	776
Dråpesmitte vs. luftbåren (aerogen) smitte	778
<i>Partikkelstørrelse og spredning</i>	778
<i>Eksposering</i>	779
<i>Smittedose</i>	780
<i>Forebyggende tiltak</i>	780

Smittevern.....	780
<i>Pasienthygiene</i>	781
<i>Pasientopplæring og myndiggjøring (empowerment)</i>	781
<i>Kostholdsrutiner</i>	783
Basale smittevernrutiner.....	783
<i>Håndhygiene</i>	783
<i>Bruk av beskyttelsesutstyr</i>	785
<i>Pasientplassering</i>	786
<i>Rengjøring og desinfeksjon av medisinsk utstyr</i>	786
<i>Rengjøring og desinfeksjon av ulike overflater i miljøet</i>	787
<i>Trygg praksis ved injeksjoner og punksjoner</i>	788
Smitteisolering.....	788
<i>Isoleringsregime ved kontakt- og dråpesmitte</i>	789
<i>Isoleringsregime ved luftsmitte</i>	790
<i>Avslutning av isoleringsregime</i>	791
Oppsummering.....	792
Referanser.....	792
25 Klinisk undersøkelse	795
Ellen Karine Grov, Desiree Eide og Lars Kyte	
Grunnleggende undersøkelsesteknikker.....	797
<i>Inspeksjon</i>	797
<i>Palpasjon</i>	797
<i>Perkusjon</i>	798
<i>Auskultasjon</i>	799
Systematisk klinisk undersøkelse.....	800
<i>Generelt</i>	801
<i>Hodet</i>	801
<i>Ørene</i>	802
<i>Øynene</i>	803
<i>Munnhulen</i>	803
<i>Halsen</i>	804
<i>Hjerte- og karsystemet</i>	806
<i>Respirasjonssystemet</i>	809
<i>Mageregionen (abdomen)</i>	810
<i>Muskel- og skjelettsystemet</i>	812
<i>Huden</i>	813
<i>Nervesystemet</i>	814
Oppsummering.....	823
Referanse.....	823
Bakgrunns litteratur.....	824
26 Sykepleie til den døende pasienten	825
Lisbeth Thoresen og Marianne Dahl	
Døden – meningsløs og meningsfylt.....	826
Livets slutfase.....	828

<i>Eksistensielle spørsmål og behov</i>	828
<i>Utseende og menneskeverd</i>	829
<i>Et flerkulturelt perspektiv på livets slutfase</i>	830
Gode beslutningsprosesser og en verdig død	833
<i>Forhåndssamtaler</i>	834
<i>Organdonasjon</i>	834
<i>Dødshjelp</i>	835
Helsepersonell møter døende på ulike arenaer.....	836
<i>Å dø hjemme</i>	836
<i>Å dø på sykehus</i>	839
<i>Å dø i sykehjem</i>	840
<i>Uventet død og akutte dødsfall</i>	841
Pleie og omsorg til døende personer.....	842
<i>Symptomer og tegn på at døden er nær forestående</i>	843
<i>Informasjon til pårørende</i>	844
<i>Observasjoner og andre prioriterte tiltak</i>	845
<i>Stell av den døende pasienten</i>	849
Når døden har inntrådt.....	851
<i>Stell av den døde</i>	851
<i>Å snakke med pårørende etter dødsfall</i>	852
<i>Syning</i>	853
Å arbeide med døende pasienter – både givende og krevende	854
Oppsummering.....	855
Referanser	856
27 Komorbiditet	863
Ellen Karine Grov	
Når sykdommene blir flere	864
Begrepsavklaring	865
Symptomer, observasjoner og vurderinger	866
Utbredelse av komorbiditet – eksempler fra befolkningsstudier	868
Vurdering av funksjonsnivå	870
Hvordan påvirker komorbiditet pasientens behandlings- og oppfølgingsforløp?	871
<i>Hvordan kan vi kvalitetssikre helsehjelpen?</i>	871
<i>Hvordan kan vi ivareta brukermedvirkning?</i>	873
<i>Oppfølging av pasienten etter avsluttet behandling</i>	874
<i>Oppfølging av eldre og gamle pasienter</i>	874
<i>Pasientforløp og behovet for helsehjelp</i>	875
Standardisert forløp og individualisert tilnærming.....	876
Oppsummering.....	877
Referanser	877
Om forfatterne	881
<i>Redaktører</i>	881
<i>Øvrige bidragsytere</i>	882
Stikkord	889